

An Assessment of the status of rural libraries services in East Azarbaijan Province and the villagers' viewpoint toward the libraries effect on reduction of social deprivation

Solmaz Zardari

Assistant Prof., Department of Knowledge and Information Science, Tabriz, Iran
szardary@gmail.com

Hashem Atapour

Assistant Prof., Department of Knowledge and Information Science, Tabriz, Iran (Corresponding Author)
hashematapour@tabrizu.ac.ir

Sudabeh Zare Darabi

MSc in Knowledge and Information Science, Librarian of Shahid Alameh Amini Library, Tabriz, Iran
sudabehzare@gmail.com

Abstract

Purpose: The main purpose of this study is to evaluate the status of rural libraries services in East Azarbaijan province and surveying the villagers' viewpoints on the libraries' effect on the reduction of social deprivation.

Method: The current research is applied in terms of research objectives and descriptive in terms of data collection, which was carried out using a survey method. Data were collected using a researcher-made questionnaire. The questionnaire's reliability value based on Alpha Cronbach is 0.79 as and its validity was confirmed by experts. The statistical population of this research includes the users of 18 rural libraries operating in East Azarbaijan province, who numbered 43,635. From these people, 380 ones were selected as the research sample according to Krejcie and Morgan's formula for sample size. The data were analyzed using descriptive and inferential statistics including t-test.

Findings: Based on the results, different types of services were identified provided by rural libraries of East Azarbaijan Province. "Making books accessible" is a role that most of the respondents believe that their respective rural libraries do perform. On the other hand, most of the respondents believed that the rural library of their region does not fulfill its role well in the "dissemination of information resources and providing services in the local language" and "making electronic and internet resources accessible". Regarding the barriers to the use of rural libraries, "the disproportion of the provided services to the needs of the villagers" was identified as the biggest obstacle to the use of rural libraries in East Azarbaijan province. From the viewpoint of rural users, the effect of rural libraries on the "sense of citizenship" and "life satisfaction" is moderate, while the effect of rural libraries on the social alienation (negative impact) and social interaction is slightly higher than average.

Originality/value: The contributions of this research are in investigating the role of rural libraries in East Azarbaijan province in providing information services and in identifying the views of rural library users on the effect of libraries in reducing social deprivation.

Keywords: Rural libraries, Social exclusion theory, Service evaluation, East Azarbaijan Province

Conflicts of Interest: None

Funding: None

Citation: Zardari, S., Atapour, H., & Zare Darabi, S. (2022). An Assessment of the status of rural libraries services in East Azarbaijan Province and the villagers' viewpoint toward the libraries effect on reduction of social deprivation. *Research on Information Science and Public Libraries*, 28(2), 170-188.

Received 7 July 2022; Received in revised form 17 August 2022

Accepted 22 August 2022; Published online 25 August 2022

Article Type: Research Article

© The author(s)

Publisher: Iran Public Libraries Foundation

ارزیابی وضعیت خدمات کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی و بررسی دیدگاه روستاییان نسبت به نقش کتابخانه‌ها در کاهش محرومیت اجتماعی

سولماز زرداری

استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، تبریز، ایران
szardary@gmail.com

هاشم عطاپور

استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، تبریز، ایران (نویسنده مسئول)
hashematapour@tabrizu.ac.ir

سودابه زارع دارابی

کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، کتابدار کتابخانه شهید علامه امینی، تبریز، ایران
sudabehzare@gmail.com

چکیده

هدف: هدف اصلی این پژوهش ارزیابی وضعیت خدمات کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی و کشف دیدگاه روستاییان نسبت به نقش کتابخانه‌ها در کاهش محرومیت اجتماعی است.

روش: پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر گردآوری داده‌ها، توصیفی است که با استفاده از روش پیمایشی انجام شده است. گردآوری داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامه محقق ساخته انجام گرفت. پایایی پرسش‌نامه بر اساس مقدار آلفای کرونباخ برای پرسش‌نامه مذکور برابر با ۰/۷۹ محاسبه و روایی آن توسط متخصصان تأیید شد. جامعه آماری این پژوهش کاربران ۱۸ کتابخانه روستایی دایر در سطح استان آذربایجان شرقی است و ۳۸۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی شامل تی‌تک نمونه‌ای تحلیل شدند.

یافته‌ها: بر اساس یافته‌های به دست آمده، انواع خدمات کتابخانه‌ای ارائه شده توسط کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی شناسایی شد. «دسترس پذیر کردن کتاب‌ها» نقشی است که بیشتر پاسخ‌دهندگان معتقدند کتابخانه‌های روستایی مربوطه آن‌ها را اجرامی کند. از سویی دیگر، بیشتر پاسخ‌دهندگان معتقد بودند که کتابخانه روستایی منطقه آن‌ها در خصوص «اشاعه و امانت منابع و خدمات اطلاعاتی به زبان محلی» و «دسترس پذیر کردن منابع الکترونیکی و منابع اینترنتی» نقش خود را ایفا نمی‌کند. در ارتباط با موانع استفاده کاربران روستایی از کتابخانه‌های روستایی، «عدم تناسب خدمات ارائه شده با نیاز روستاییان» به عنوان بزرگ‌ترین مانع استفاده از کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی شناسایی شد. از دیدگاه کاربران روستایی، تأثیر کتابخانه‌های روستایی بر مؤلفه‌های «احساس شهروندی» و «رضایت از زندگی» در حد متوسط است، در حالی که تأثیر کتابخانه‌های روستایی بر مؤلفه‌های «عدم احساس بیگانگی اجتماعی» و افزایش «تعامل اجتماعی» اندکی بیشتر از متوسط است.

اصالت/ارزش: بررسی چگونگی ایفای نقش کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی در ارائه خدمات اطلاعاتی و شناسایی دیدگاه کاربران کتابخانه‌های روستایی به تأثیر کتابخانه‌ها در کاهش محرومیت اجتماعی نوآوری این پژوهش به شمار می‌رود. کلیدواژه‌ها: کتابخانه‌های روستایی، نظریه محرومیت اجتماعی، ارزیابی خدمات، استان آذربایجان شرقی

تعارض منافع: گزارش نشده است.

منبع حمایت‌کننده: حامی مالی نداشته است.

استناد: زرداری، سولماز؛ عطاپور، هاشم؛ و زارع دارابی، سوده (۱۴۰۱). ارزیابی وضعیت خدمات کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی و بررسی دیدگاه روستاییان نسبت به نقش کتابخانه‌ها در کاهش محرومیت اجتماعی. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۲۸(۲)، ۱۷۰-۱۸۸. تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۱۶؛ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۵/۲۶؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۳۱؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۶/۰۳

نوع مقاله: علمی پژوهشی

ناشر: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

© نویسنده‌گان

مقدمه

کتابخانه‌های روستایی در جهت رفع نیازهای اطلاعاتی، آموزشی و تفریحی ساکنان روستایی به وجود آمده و در تقویت و اتحاد جامعه استفاده‌کننده بسیار مؤثرند (آکانوا، ایلیکا و اُدو-آنیانو، ۲۰۱۸). کتابخانه‌های روستایی قطع نظر از شکل و میزان امکانات آن‌ها، به‌منزله یک نهاد اجتماعی در روستا محسوب می‌شوند. آن‌ها طیف وسیعی از منابع فرهنگی برای جوامع خود ارائه می‌دهند (منصور، ۲۰۲۰). نقش و کارکرد اصلی این نهادها تهیه، ذخیره، سازمان‌دهی و اشاعه اطلاعات بومی و منطقه‌ای بر اساس خواست و نیازهای اطلاعاتی و فرهنگی روستاییان است (شاه‌شجاعی، ۱۳۸۱). کتابخانه‌های روستایی با دسترسی قرار دادن منابع اطلاعاتی در روستاها به ترویج کتاب‌خوانی، ارتقای سطح فرهنگ و دانش روستاییان به‌ویژه نسل جوان کمک می‌کنند. از طرفی دیگر، این کتابخانه‌ها با توانمندسازی روستاییان در مشارکت اجتماعی، آن‌ها را در رسیدن به خودکفایی در زمینه‌های مختلف مانند منابع کشاورزی، دامداری و سایر منابع مرتبط کمک کرده و از طریق فعالیت‌های اجتماعی روستاییان سبب پیشرفت در زندگی عملی و کاهش محرومیت اجتماعی آن‌ها می‌شوند. علاوه بر این، کتابخانه‌های روستایی به حفظ دانش بومی، احیای هنر و صنایع دستی بومی روستاییان کمک می‌کنند و سبب تقویت سوادآموزی و پیشرفت نوسوادان می‌شوند (سعیدی، ۱۳۹۶). این کتابخانه‌ها از طریق ارائه اطلاعات و خدمات به جوامع روستایی می‌توانند نقشی کلیدی در توسعه مناطق روستایی ایفا کنند (هاک، ۲۰۱۵).

با توجه به نقش مهم اطلاعات در تصمیم‌گیری، ویس، وان کراودر و برناردی^۱ (۲۰۱۰) اطلاعات را به‌عنوان بنیانی برای توسعه اجتماعی و اقتصادی موفق توصیف می‌کنند. اطلاعات در کنار زمین، نیروی کار، سرمایه و مهارت‌ها، از سوی بانک جهانی به‌عنوان سرمایه‌های حیاتی برای مردمان اعلام شده است. روستاییان نیز برای فعالیت‌های روزمره و توسعه خود و محیط پیرامون‌شان به اطلاعات و مراکز اطلاعاتی نیاز دارند. در دنیای پرشتاب اطلاعاتی، تأسیس کتابخانه‌های روستایی با دسترسی پذیر ساختن اطلاعات در میان روستاییان در درازمدت می‌تواند نقشی مؤثر در پیشبرد اهداف آموزشی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، آگاهی‌دادن به روستاییان و ارج نهادن به ارزش‌های اجتماعی آن‌ها و محرومیت‌زدایی از جامعه روستایی داشته باشد (شاه‌شجاعی، ۱۳۸۱). گهنر^۲ (۲۰۱۰) بیان می‌کند که کتابخانه‌ها می‌توانند با ارائه خدمات به افراد کم‌درآمد موجب به حداقل رساندن محرومیت‌های اجتماعی شوند. او به اهمیت تأثیر ادراکات منفی در نحوه نزدیک شدن کتابداران حرفه‌ای به کسانی می‌پردازد که به دلایل مختلف با محرومیت اجتماعی روبه‌رو هستند.

«محرومیت» پدیده‌ای است به قدمت نسل بشر، پدیده‌ای که از آغاز با زندگی انسان‌ها گره خورده و تلاش‌های بشر نیز برای رفع آن قدمتی دیرینه دارد. محرومیت همانند بسیاری از مفاهیم اجتماعی دارای ابعاد و مؤلفه‌هایی متعدد است که گاه محور تقسیم‌بندی و تمایز انواع محرومیت قرار می‌گیرد، همانند محرومیت اجتماعی، محرومیت سیاسی، محرومیت اقتصادی (اشتری مهر جردی، حسین پور مطلق و حاتمی مقدم، ۱۳۹۳). محرومیت اجتماعی به‌عنوان مفهومی در عصر جدید همواره مورد توجه اندیشمندان اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی قرار گرفته است. لیکن، در دهه‌های ابتدایی قرن بیستم پس از پیدایش بحث‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی به‌صورت مشخص‌تر با طرح مباحث مربوط به دولت رفاه، رفاه اجتماعی و سیاست اجتماعی مورد تأمل بیشتر قرار گرفته و ادبیات گسترده‌تری را به خود اختصاص داده است. غفاری و تاج‌الدین (۱۳۸۴) با اتکا به نظرات آنتونی گیدنز بیان می‌کنند محرومیت اجتماعی زمانی اتفاق می‌افتد که افراد جامعه از برابری، به‌معنای دسترسی به فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی و حقوق مدنی، محروم باشند. آن‌ها مؤلفه‌های محرومیت اجتماعی را بررسی کرده و چهار مؤلفه اصلی برای آن شناسایی کرده‌اند. رضایت از زندگی، شهروندی، بیگانگی اجتماعی، و تماس و تعامل اجتماعی. رضایت از زندگی عبارت است

1. Aknawa, Ilika & Udo-Anyanwu
2. Hoq
3. Weiss, Van Crowder & Bernardi
4. Gehner

از نگرش مساعد فرد به زندگی خود به‌طور کلی (هایبرون^۱، ۲۰۰۷). این رضایت شامل رضایت فرد از امکانات زندگی، رضایت از زندگی، رضایت شغلی، رضایت از درآمد، رضایت از زندگی خانوادگی و رضایت از مسکن است. شهروندی اساساً محصول عضویت فرد در یک جامعه سیاسی ملی یا «ملت-دولت» است و در حقوق و تکالیف قانونی برابر برای همه اعضا تجسم پیدا می‌کند. شهروندی شامل ابعادی مانند یکسان بودن در برابر قانون، دسترسی به فرصت‌های اجتماعی، شایستگی مسئولان، برخورداری از امکانات برابر و برابری حقوق است. بیگانگی اجتماعی ناظر به روابط فرد با دیگر افراد جامعه و دیدگاه او نسبت جامعه و آینده آن است. این مؤلفه شامل ابعادی مانند انزوای اجتماعی، اعتماد به دیگران، آینده نامعلوم و بدتر شدن وضع طبقات محروم است. چهارمین مؤلفه تماس و تعامل اجتماعی است که در بردارنده مقوله‌هایی مانند تعامل با اقوام و دوستان است (غفاری و تاج‌الدین، ۱۳۸۴). از جمله گروه‌های اجتماعی‌ای که توجه ویژه‌ای را برای برنامه‌ریزی و حذف نابرابری‌ها و محرومیت اجتماعی به خود جلب می‌کند مردمان روستایی هستند. عدم رفع محرومیت اجتماعی در میان جوامع روستایی منجر به انواع دیگر محرومیت‌ها از جمله حیثیت، قدرت و منزلت اجتماعی می‌شود. اگر اطلاعات به‌عنوان یکی از منابع حیاتی محرومیت‌زدایی اجتماعی در جوامع روستایی قلمداد شود باید در همه شئون و ساختار برنامه‌ریزی‌های ملی و منطقه‌ای، تأسیس کتابخانه‌های روستایی و مراکز اطلاع‌رسانی مدنظر قرار گیرد. این در حالی است که در کشوری مانند ایران که دارای سرزمین‌های وسیع روستایی، کمابیش غنی از منابع و برخوردار از ظرفیت‌های گوناگون است، مناطق روستایی با مشکلات متعددی مواجه هستند. بخشی از این مشکلات در حوزه‌های آموزش، اطلاع‌رسانی، فناوری اطلاعات و ارتباطات است (فاضل‌نیا، ۱۳۹۳). در کشور ایران، ذخیره، سازمان‌دهی و اشاعه اطلاعات و استفاده از فناوری‌های اطلاع‌رسانی عمدتاً به‌عنوان منابع قدرت و تفوق شهر بر روستا مطرح بوده است. اکثر مراکز و نهادهای اطلاع‌رسانی به‌ویژه کتابخانه‌ها در شهرها متمرکز شده‌اند و اطلاع‌رسانی به‌ویژه اطلاع‌رسانی به شهرنشینان را بر عهده دارند، در حالی که کتابخانه‌های روستایی یا اساساً وجود خارجی ندارند و با معیارهای پذیرفته‌شده جهانی فاصله دارند (شاه‌شجاعی، ۱۳۸۱). چنین شرایطی نه تنها به شمول اجتماعی و مشارکت اجتماعی روستاییان نمی‌انجامد، بلکه ممکن است به القای بیشتر حس محرومیت اجتماعی منجر شود. بر این اساس، لازم است کم و کیف کتابخانه‌های روستایی به‌طور مرتب مورد رصد و ارزیابی قرار گیرد و ضمن شناسایی ضعف‌ها و موانع خدمات در کتابخانه‌های روستایی، گام (هایی) به‌منظور ارتقای خدمات آن‌ها برداشته شود. همچنین، ضروری است دیدگاه روستاییان نسبت به نقش کتابخانه‌های روستایی در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مشخص شود. درک تصویر ذهنی روستاییان در ارتباط با کتابخانه‌های روستایی می‌تواند به سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی بهتر برای این نوع کتابخانه‌ها کمک شایانی کند. بررسی پیشینه‌های داخلی نشان می‌دهد در زمینه کتابخانه‌های روستایی در ایران مطالعات پژوهشی و نظری اندکی صورت گرفته است. از آن جمله می‌توان به مطالعات زیر اشاره کرد.

شاه‌شجاعی (۱۳۸۱) در پژوهشی به بررسی وضعیت کلی کتابخانه‌های روستایی از نظر فعالیت‌های جاری و امکانات و تسهیلات از جمله نیروی انسانی، تجهیزات، شیوه‌های اشاعه اطلاعات، تعداد منابع چاپی و غیرچاپی و بودجه پرداخت تا ضمن شناسایی مشکلات و مسائل حاکم بر کتابخانه‌های روستایی، به راهکارهایی دست یابد. نتایج این پژوهش که با استفاده از پیمایش نظرات کتابداران صورت گرفت نشان داد بیشتر کتابخانه‌ها در زمینه‌های نیروی انسانی، امکانات، بودجه، سازمان‌دهی و مدیریت با کمبود مواجه بودند. همچنین، در بیشتر کتابخانه‌ها با وجود نیاز مبرم به منابع دیداری-شنیداری، منابع چاپی در سطح گسترده استفاده می‌شد. جهاد سازندگی (سابق) به‌عنوان نهادی مردمی، بیش از سایر نهادها و مؤسسات دست‌اندرکار، در سازمان‌دهی و گسترش کتابخانه‌های روستایی نقش داشته است.

فروتنی، نوک‌اریزی، کیانی، و مختاری اسکی (۱۳۹۷) شیوه‌نامه‌ای به‌منظور حفظ دانش بومی در کتابخانه‌های روستایی ارائه دادند. آن‌ها دریافتند سازمان‌های بسیاری می‌توانند در راستای حفظ و اشاعه دانش بومی فعالیت کنند. در این میان، کتابخانه‌های روستایی به‌واسطه اینکه نزدیک‌ترین مراکز دانش در روستا هستند می‌توانند نقشی

1. Haybron

مؤثرتری ایفا کنند. آن‌ها عنوان می‌کنند این کتابخانه‌ها با مستندسازی دانش بومی به هر دو صورت رقومی و چاپی می‌توانند در نقش هماهنگ‌کننده ظاهر شوند.

نادعلی‌زاده (۱۳۹۷) به نقش بازی‌های عروسکی در جذب کودکان به کتابخانه‌های عمومی روستایی پرداخت. در این مطالعه که به روش اقدام‌پژوهی صورت گرفت، پس از مطالعه پژوهش‌های صورت گرفته درباره انگیزه‌های مطالعه، کتاب‌درمانی، فعالیت‌های ترویج کتاب‌خوانی و نظایر آن طرحی موسوم به «عروسک‌دانا» تدوین شد. در مرحله اقدام پژوهش، عروسک‌هایی در کتابخانه قرار داده شد و از کودکان خواسته شد با مراجعه به کتابخانه و خواندن قصه و داستان، عروسک‌ها را دانا کنند. گزارش نتایج طرح، از نرم‌افزار سامان نهاد کتابخانه‌های عمومی استخراج شد. یافته‌ها نشان داد اجرای طرح عروسک‌دانا برای کودکان آمار عضویت و امانت کتابخانه‌های روستایی را در مقایسه با قبل افزایش داده است، اما این افزایش برای اعضای بزرگ سال اتفاق نیفتاده است.

سهیلی، شهبازی، پاشایی سورکالی و خاصه (۱۴۰۱) در مطالعه‌ای موردی به شناسایی عوامل مؤثر بر عدم مراجعه زنان به کتابخانه‌های عمومی روستایی کرمانشاه پرداختند. این مطالعه که به روش کیفی و با استفاده از روش تحلیل محتوا صورت گرفت نشان داد چهار عامل شامل عوامل محیطی، فردی، کتابخانه‌ای، و فرهنگی و اجتماعی بر میزان و کیفیت مراجعه زنان ناکاربر به کتابخانه‌های روستایی اثر گذار بوده‌اند. با توجه به فراوانی مفاهیم، «عوامل تخصصی کتابخانه‌ای» بیشترین تأثیر و عامل «محیط» کمترین نقش را در عدم مراجعه زنان به کتابخانه‌ها داشتند.

سامسودین، شافریل و فائزی^۱ (۲۰۲۰) به مرور نظام‌مند مطالعات صورت گرفته در حوزه کتابخانه‌های روستایی پرداختند. آن‌ها ۷ موضوع اصلی و ۳۰ موضوع فرعی را در این مطالعات شناسایی کردند که عبارت‌اند از: نقش کتابخانه‌های روستایی (توسعه اجتماعی، پشتیبانی اقتصادی، مشارکت اجتماعی، سرمایه اجتماعی، دانش بومی)، خدمات (خدمات عمومی، جوانان، فناوری اطلاعات و ارتباطات، بزرگسالان سالمند، نیازهای ویژه)، استفاده (استفاده از کتابخانه، مجموعه کتابخانه، تسهیلات کتابخانه، نظام‌های کتابخانه)، منابع (نیازهای اطلاعاتی، منابع، رفتار اطلاع‌جویی، کتابداری)، فعالیت‌ها (برنامه‌ها، همکاری‌ها، ترویج)، چالش‌ها (بودجه، برنامه‌ریزی، استخدام کارکنان، ارائه خدمات کتابخانه)، و تأثیر (رضایت مشتری، عملکرد کاربر، عملکرد کتابخانه). خلاصه برخی از پژوهش‌های مهم و جدید در ادامه ارائه می‌شود.

دو^۲ (۲۰۱۱) به ارائه مدلی مفهومی برای افزایش شمول اجتماعی کتابخانه‌های روستایی با طرح‌های دستیابی به اجتماع^۳ و مشارکت اجتماعی پرداخت. این مدل مفهومی شامل چهار مرحله بسیج مشارکت^۴، ایجاد اعتماد، تعیین اهداف شمول اجتماعی و ارزیابی نظام‌مند تأثیر اجتماعی است. بسیج مشارکت مستلزم آن است که کتابخانه‌های روستایی به گروه‌هایی فراتر از معتمدان، دوستان و کاربران خود دست یابند. ایجاد اعتماد بین یک کتابخانه روستایی و جمعیت نقش سیاسی مهمی ایفا می‌کند؛ چراکه می‌تواند بر تخصیص بودجه یا تصویر کتابخانه‌های روستایی در ذهن مردم اثر بگذارد. نهایتاً لازم است ارزیابی شود که اهداف شمول اجتماعی به چه صورت محقق شده‌اند. ارزیابی باید شامل برون‌دادها و نتایج باشد. نتایج این مرحله به‌عنوان مبنایی برای ایجاد مشارکت مستمر در جوامع محلی عمل خواهد کرد. او معتقد است که طرح‌های دستیابی به اجتماعی و مشارکت اجتماعی در روستاها و کتابخانه‌های کوچک می‌توانند اولین قدم در مقابله با کاهش مالیات، فقدان نیروی کار تحصیل کرده، کمبود بودجه و فقدان جمعیت کاربران سالم باشد.

موست^۵ (۲۰۱۱) در پژوهشی موضوع کتابخانه روستایی به‌عنوان یک مکان را بررسی کرد. پژوهش مذکور بر داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری شده از طریق پیمایش، مصاحبه با کاربران بزرگسال کتابخانه، مصاحبه با کارکنان خدمات عمومی کتابخانه، مشاهدات ساختاریافته افرادی که از کتابخانه‌ها استفاده می‌کنند، و تجزیه و تحلیل اسناد

1. Samsuddin, Shaffril & Fauzi
2. Du
3. Outreach plan
4. Mobilizing partnership
5. Most

اداری استوار بود. تحلیل موضوعی مبتنی بر چهارچوب مفهومی نشان داد که نظریه قلمروی عمومی به بهترین وجه روابطی را که در طول زمان بین کارکنان کتابخانه و کاربران بزرگسال کتابخانه ایجاد می‌شود بافکارمند می‌کند. این مطالعه نشان داد که کتابخانه‌ها به جای مکان‌های سوم، به عنوان مکان‌های اطلاعاتی و مکان‌های آشنا به جوامع خود خدمت می‌کنند و تولید سرمایه اجتماعی را برای کاربرانشان تسهیل می‌کنند.

عمر، شافریل، بولونگ و داسیلوا^۱ (۲۰۱۲) عوامل تأثیرگذار بر استفاده از کتابخانه روستایی در میان جوانان روستایی کوالا ترنگانوی^۲ مالزی را بررسی کردند. این پژوهش که با استفاده از روش کیفی و برگزاری مصاحبه گروه‌های کانونی با کتابداران و کاربران انجام شد منجر به شناسایی ۸ عامل شد: منابع و فعالیت‌ها، خدمات فناوری اطلاعات و ارتباطات، آسایش و آرامش، کتابداران، فعالیت‌های ترویجی و تبلیغی، فضای کتابخانه، و ساعات باز بودن کتابخانه.

اسلام و زابداحمد^۳ (۲۰۱۲، الف) خدمات کتابخانه‌های روستایی را در ۱۰ جامعه روستایی شمال بنگلادش بررسی کردند. در این پژوهش‌ها به ترتیب از روش‌های بحث گروه‌های کانونی و مصاحبه برای گردآوری داده‌ها استفاده شد. آن‌ها ضمن شناسایی نیازهای اطلاعاتی، عادات خواندن و گوش کردن جامعه مورد مطالعه، دریافتند که نیازهای اطلاعاتی کاربران محلی توسط کتابخانه‌های روستایی برطرف می‌شود و این کتابخانه‌ها نقشی مهم در پیشرفت آموزشی کاربران محلی دارند (اسلام و زابداحمد، ۲۰۱۲، الف). همچنین، غالب کاربران از عملکرد و تأثیر کتابخانه‌های رضایت داشتند (اسلام و زابداحمد، ۲۰۱۲، ب).

هنکس^۴ (۲۰۱۲) نقش کتابخانه‌های عمومی روستایی در توسعه اقتصادی جامعه را مطالعه کرد. این پژوهش بر اساس مصاحبه‌های نیمه‌ساختار یافته با کتابداران و مسئولان توسعه اجتماعی در پنج جامعه روستایی ایالات متحده آمریکا تهیه شده است. نتایج نشان داد که این کتابخانه‌ها در توسعه اقتصادی جامعه موفق بوده‌اند. به علاوه، آشکار شد که اگر کتابداران روستایی روابط قوی‌تر و یکپارچه‌تری با توسعه‌دهندگان جامعه و سایر آژانس‌های اجتماعی ایجاد کنند، ممکن است کتابخانه‌های عمومی روستایی به منابع حیاتی توسعه اقتصادی جامعه تبدیل شوند.

متگا^۵ (۲۰۱۲) به بررسی چگونگی دسترسی و استفاده از اطلاعات در میان روستاییان در منطقه کیلوسادر واقع در موروگورو^۶ تانزانیا پرداخت. این مطالعه به طور خاص نیازهای اطلاعاتی مردم روستایی را تعیین و عوامل مؤثر بر انتخاب اطلاعات را مشخص کرد. در این پژوهش، از مصاحبه‌های عمیق و مشاهده برای جمع‌آوری داده‌های کیفی و کمی استفاده شد. یافته‌های پژوهش مزبور نشان داد که جوامع روستایی در ناحیه مورد مطالعه به انواع مختلف اطلاعات نیاز دارند. با وجود نیازهای اطلاعاتی عمومی، هر فرد پاسخ‌گو نیازهای اطلاعاتی خاص خود را دارد. همچنین، مشخص شد که منابع اطلاعاتی متعددی مانند رادیو، تلفن همراه، تلویزیون و ارتباطات چهره‌به‌چهره وجود دارد که اغلب از سوی مردان و زنان مورد مطالعه در این جوامع روستایی استفاده می‌شود. افراد عمدتاً برای حل مشکلات روزمره و تفریحی خود به اطلاعات دسترسی پیدا کرده و از آن استفاده می‌کنند و اطلاعات برای حل مشکلات عملی مردمان روستایی در کتابخانه‌ها استفاده می‌شود. با وجود دسترسی به منابع اطلاعاتی برای حل مشکلات عملی، این منابع اطلاعاتی برای تصمیم‌گیری ناکافی بود. از طرفی دیگر، داده‌ها نشان دادند که درآمد، جنسیت و تفاوت در سطح سواد، برخی افراد را در استفاده از منابع اطلاعاتی محدود می‌کند.

گریفیس و جانسون^۷ (۲۰۱۴) در پژوهش دیگری به ارائه یافته‌های کیفی از یک مطالعه سه‌ساله در مورد کتابخانه‌های عمومی و سرمایه‌های اجتماعی انجام‌شده در انتاریوی کانادا پرداختند. این پژوهش در صدد پاسخ به این پرسش بود که آیا استفاده از کتابخانه با سطوح سرمایه اجتماعی رابطه دارد یا نه. یک فاز از این مطالعه در خصوص

1. Omar, Shaffril, Bolong & D'Silva
2. Kuala Terengganu
3. Islam & Zabeed Ahmed
4. Hancks
5. Mtga
6. Kilosa Morogoro
7. Griffis & Johnson

کتابخانه‌های روستایی بود. پژوهشگران مصاحبه‌های عمیقی با کارمندان کتابخانه و کاربران عادی کتابخانه انجام دادند. آن‌ها چهار نقش یا راه اصلی شناسایی کردند که از طریق آن‌ها کتابخانه‌های عمومی روستایی می‌توانند به افزایش انسجام اجتماعی کمک کنند. کتابخانه‌های روستایی می‌توانند به‌عنوان یک هاب اجتماعی و اطلاعاتی، یکپارچه‌کننده تازه‌واردان به اجتماع و اقلیت‌ها، نماد هویت محلی، مدنیت و خودمختاری، و پشتیبان شبکه بزرگی از مکان‌های اجتماعی و مردم باشند. پژوهشگران قائل به آن بودند که در کتابخانه‌های بازدید شده توسط آن‌ها، از این نظریه که استفاده منظم از کتابخانه پتانسیل افزایش سرمایه اجتماعی در میان اعضای یک جامعه می‌شود پشتیبانی می‌شود. کتابخانه‌ها، به‌عنوان فضاهای عمومی، اعضای یک جامعه را گرد هم می‌آورند، تعامل و تبادل را تشویق می‌کنند و در نتیجه انسجام اجتماعی را افزایش می‌دهند. این یافته با دیدگاه مثبت نسبت به کتابخانه عمومی که در ادبیات سرمایه اجتماعی رایج است مطابقت دارد. با این حال، این پژوهشگران بر مبنای مصاحبه‌های خود نکته دیگری را مطرح کرده و خواهان مطالعه بیشتر در خصوص آن شدند. به بیان آن‌ها، شواهدی در داده‌های مربوط به کتابخانه‌های روستایی وجود دارد که نشان می‌دهد برخی از مکانیسم‌های کتابخانه می‌تواند به‌جای شمول اجتماعی به محرومیت اجتماعی منجر شود، حتی اگر این امر ناخواسته باشد. برای مثال، خدمات، مجموعه‌ها و برنامه‌های خود را تا حد زیادی برای پاسخ‌گویی به طبقه متوسط جامعه طراحی می‌شوند. مدل‌های کنونی کتابخانه‌ای در ارتباط با گروه‌های محروم اجتماعی کارایی ندارد. این در حالی است که کتابخانه عمومی رایگان ممکن است به روی همه باز باشد، اما این امکان وجود دارد این کتابخانه‌ها به روی کسانی که خارج از پروفایل کاربران متوسط جامعه قرار می‌گیرند بسته باشد.

عمر، شافریل، داسیلوا، بولونگ و حمزه^۱ (۲۰۱۵) تلاش کردند تا الگوی استفاده از کتابخانه‌های روستایی را در جوانان روستایی مالزی کشف کرده و مشکلات آن‌ها در استفاده از این کتابخانه‌ها را مشخص کنند. یافته‌ها نشان داد بارزترین الگوی حاصل، ارتباط موجود بین استفاده از کتابخانه و در دسترس بودن مطالب خواندنی بود. به‌علاوه، برخی از پاسخ‌دهندگان در مورد شلوغی کتابخانه‌های روستایی با کودکان ابراز نگرانی کرده بودند.

اوملوزور، اوپووی -تینسوی و امکایوکو^۲ (۲۰۱۷) به ارزیابی کتابخانه‌های روستایی و خدمات اطلاعاتی برای توسعه روستاها در ۱۶ ایالت دلتای نیجریه پرداختند. این مطالعه که چالش‌های مردم روستایی در دسترسی به اطلاعات در کتابخانه‌های روستایی را نشان داد، با دو طرح تحقیقاتی و اکتشافی مورد مطالعه قرار گرفت. ابزارهای مورد استفاده برای جمع‌آوری داده‌ها، پرسش‌نامه، مصاحبه ساختار یافته و مشاهده بود. یافته‌های این پژوهش نشان داد کتابخانه‌های روستایی مورد بررسی قادر به ایفای نقش‌های خود نبودند. مردمان روستایی برای برآوردن نیازهای اطلاعاتی خود با برخی از موانع از قبیل نامناسب بودن اطلاعات، روزآمد نبودن اطلاعات، کمبود آگاهی، بی‌سوادی، موانع زبانی، ناکافی بودن کارکنان ماهر، زیرساخت‌های ناکافی و امکانات دسترسی کافی به کتابخانه‌ها روبه‌رو بودند. یافته‌های مهم دیگر در این مطالعه نشان می‌دهد کتابخانه‌های روستایی مهم‌ترین نهاد برای انتشار اطلاعات در مورد سیاست‌های دولتی، تحکیم عادات خواندن و توسعه مهارت و دانش برای مردم هستند.

مهرا، بیشاپ و پارتی^۳ (۲۰۱۷) به پژوهش در خصوص چگونگی کمک کتابخانه‌های عمومی به مشاغل کوچک در جوامع روستایی ایالت تنسی^۴ در ایالات متحده پرداختند. داده‌ها از طریق مصاحبه و گروه‌های کانونی متشکل از ۲۵ نماینده رابط کسب و کارهای کوچک در کتابخانه‌های عمومی گردآوری شد. جامعه پژوهش در ارتباط با نیازها، انتظارات و تجربیات خود در کار با کتابخانه‌های عمومی روستایی اطلاعاتی ارائه کردند. یافته‌ها ایفای نقش کتابخانه‌های عمومی روستایی را در زمینه ارائه فضای فیزیکی و منابع کمکی برای اطلاعات طبقه‌بندی شده در مورد دولت، امور مالی، بیمه، مالیات‌ها و قوانین/نیازها نشان دادند.

1. Hamzah

2. Omeluzor, Oyovwe-Tinuoye & Emeka-Uwu

3. Mehra, Bishop & Partee

4. Tennessee

آکانوا، ایلیکا و ادو-آنیانو (۲۰۱۸) به بررسی ارائه خدمات مؤثر کتابخانه روستایی در ایالت آنامبرا^۱ نیجریه پرداختند. جامعه آماری این پژوهش شامل ۱۳ نفر از کارکنان کتابخانه‌های روستایی و ۱۰۵ نفر از کاربران کتابخانه‌های روستایی مورد بررسی بود. در این پژوهش پیمایشی، از دو ابزار پرسش‌نامه و سیاهه واری استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که فناوری اطلاعات و ارتباطات و منابع دیداری-شنیداری در دسترس نبود. همچنین، خدماتی که به میزان بسیار بالایی در کتابخانه‌ها ارائه می‌شدند عبارت بودند از: امانت، مرجع، آموزش کاربر و غیره. کاربران تا حدی زیاد از برخی خدمات راضی بودند، اما کتابخانه‌ها فاقد منابع حیاتی و خدماتی بودند که رضایت کاربران را در این عصر فناوری تضمین کند. سرانجام آنکه این مطالعه نشان داد که بین ارائه خدمات مؤثر کتابخانه روستایی و رضایت کاربران رابطه‌ای مثبت وجود دارد.

منصور (۲۰۲۰) به بررسی نقش بالقوه کتابخانه‌های عمومی روستایی مصر، به‌عنوان یکی از عوامل توسعه اجتماعی، در جهت دستیابی به اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد برای سال ۲۰۳۰ پرداخت. این پژوهش چندوجهی با استفاده از رویکرد کیفی در قالب مصاحبه‌های شخصی، بحث و مشاهدات جلسات گروهی و بررسی اسناد با هدف نحوه پیاده‌سازی برنامه‌ها و خدمات توسعه جامعه در ۳۴ کتابخانه عمومی روستایی مصر انجام گرفت. چالش‌های پیش روی کتابخانه‌ها در تأمین اطلاعات شامل زیرساخت‌های ضعیف، مجموعه‌ها و امکانات و خدمات نامناسب، سطح بالای بی‌سوادی، کمبود بودجه و نبود همکاری بین دستگاه‌های مرتبط، آموزش نامناسب متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی، نبود پژوهش و پیمایش در خصوص کتابخانه‌های روستایی و همچنین عدم تحلیل نیازهای اطلاعاتی جوامع روستایی بود. این مطالعه بیان می‌کند کتابخانه‌های عمومی روستایی مصر تلاش کرده‌اند بخشی از دستور کار سازمان ملل برای اجرای اهداف توسعه پایدار باشند. با وجود چالش‌های پیش‌گفته، کتابخانه‌های روستایی مصر پاسخ خوبی از خود نشان دادند که در جهت دستیابی به اهداف توسعه سازمان ملل تا حدودی مثبت اما ناکافی بود.

همان‌طور که مرور پژوهش‌ها نشان می‌دهد، پژوهش‌های اندکی درباره کتابخانه‌های روستایی در داخل کشور صورت گرفته است. بررسی این پژوهش‌ها نشان می‌دهد ارزیابی وضعیت خدمات و منابع و موانع استفاده از کتابخانه‌های روستایی از دیدگاه کاربران و در سطحی گسترده صورت نگرفته است. در خارج از کشور، پژوهش‌های متعددی در زمینه کتابخانه‌های روستایی صورت گرفته است. این پژوهش‌ها از منظرهای مختلف به کتابخانه‌های روستایی پرداخته‌اند و یکی از موضوعات مورد توجه آن‌ها نقش کتابخانه‌های روستایی در توسعه اجتماعی و اقتصادی است که به‌نوعی با موضوع محرومیت اجتماعی مورد توجه در پژوهش جاری ارتباط پیدا می‌کنند. با این حال، تاکنون پژوهشی که دیدگاه کاربران روستایی در خصوص نقش کتابخانه‌های روستایی در کاهش محرومیت اجتماعی بررسی کند انجام نشده است. همان‌طور که پیش‌تر نیز اشاره شد، کسب این دیدگاه می‌تواند به شناخت تصویر ذهنی کتابخانه‌ها نزد روستاییان کمک کند و در برنامه‌ریزی‌های آتی به کار گرفته شود. بر همین اساس، پژوهش حاضر در صدد است به ارزیابی کتابخانه‌های روستایی و دیدگاه روستاییان نسبت به نقش این کتابخانه‌ها در کاهش محرومیت اجتماعی بپردازد. برای این منظور، کتابخانه‌های روستایی آذربایجان شرقی و جامعه کاربران آن برای بررسی انتخاب شدند. با توجه به سرشماری عمومی جمعیت در سال ۱۳۹۵، جمعیت کل استان آذربایجان شرقی ۳۹۰۹۶۵۲ نفر است که ۱۱۰۲۲۰ نفر از آنان در روستاهای این استان زندگی می‌کنند (نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵). نهاد کتابخانه‌های عمومی استان آذربایجان شرقی به‌عنوان متولی قانونی برای این جمعیت، ۱۸ کتابخانه روستایی دایر کرده است؛ بنابراین، تقریباً و به‌ازای هر ۶۲ هزار نفر یک کتابخانه روستایی وجود دارد.

با توجه به هدف پژوهش، پرسش‌های پژوهش به شرح زیر مطرح می‌شوند:

۱. کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی در راستای ارائه خدمات اطلاعاتی چه نقش‌هایی ایفا می‌کنند؟
۲. چه موانعی بر سر راه استفاده از کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی در میان روستاییان وجود دارند؟
۳. روستاییان چه دیدگاهی نسبت به نقش کتابخانه‌های روستایی در بیگانگی اجتماعی دارند؟
۴. روستاییان چه دیدگاهی نسبت به نقش کتابخانه‌های روستایی در احساس شهروندی دارند؟

۵. روستاییان چه دیدگاهی نسبت به نقش کتابخانه‌های روستایی بر تماس و تعامل اجتماعی دارند؟
 ۶. روستاییان چه دیدگاهی نسبت به نقش کتابخانه‌های روستایی بر رضایت از زندگی دارند؟

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر گردآوری داده‌ها توصیفی است که با استفاده از روش پیمایشی به انجام رسیده است. جامعه آماری این پژوهش متشکل از کاربران ۱۸ کتابخانه روستایی دایر در سطح استان آذربایجان شرقی است. بر اساس سرشماری مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۵، جمعیت روستاهای استان ۱۱۰۰۲۲۰ نفر بوده که از این تعداد، ۴۳۶۳۵ نفر از خدمات کتابخانه‌های روستایی استفاده می‌کنند. از میان ۴۳۶۳۵ کاربر کتابخانه و با توجه به جدول کرجسی مورگان، ۳۸۰ نفر به صورت تصادفی و با استفاده از نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبتی به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ۴۲۰ پرسش‌نامه (۱۰ درصد بیشتر از حجم نمونه) در میان جامعه پژوهش توزیع شد. از میان پرسش‌نامه‌های بازگشتی، ۳۸۰ پرسش‌نامه برای تحلیل انتخاب شد. آمار جمعیت، اعضای فعال کتابخانه و تعداد نمونه هر یک از کتابخانه‌های روستایی دایر در استان آذربایجان شرقی در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. آمار جامعه و نمونه پژوهش

ردیف	نام شهرستان	نام روستا	نام کتابخانه روستایی	آمار جمعیت روستا	آمار اعضای فعال کتابخانه	تعداد نمونه
۱	آذرشهر	فیروز سالار	باقری فیروز سالاری	۲۹۲۴	۴۵۵	۳۲
۲	آذرشهر	قاضی جهان	امام علی (ع)	۳۲۸۳	۶۵۲	۴۶
۳	آذرشهر	اخی جهان	عترت	۲۴۸۱	۴۱۴	۲۹
۴	بناب	قره چیق	ابن سینا	۵۷۱۸	۲۹۰	۲۱
۵	تبریز	شادآباد	المیزان	۲۹۲۴	۶۶۵	۴۳
۶	تبریز	اسفهان	حاج صمد صادقی اسفهلانی	۴۴۱۴	۵۵۶	۴۰
۷	تبریز	بارانلو (خسروشهر)	شهید علی رشتاک بارانلو	۱۲۴۷	۱۹۲	۱۴
۸	جلقا	لیوارجان	معلم	۱۰۴۵	۱۸	۱
۹	سراب	فرکوش	شهدای فرکوش	۹۶۰	۲۹۷	۲۱
۱۰	شبستر	دریان	الغدیر	۳۹۵۴	۲۳۳	۱۷
۱۱	شبستر	نوجه ده	فیروز تشکری	۵۶۶	۱۸۵	۱۳
۱۲	شبستر	تیل	ایثار	۲۵۴۷	۲۴۹	۱۸
۱۳	کلیبر	مولان	پور زمان	۹۳۹	تعطیل	۰
۱۴	مراغه	ورجوی	شهید عطایی	۳۲۸۶	۱۸۴	۱۳
۱۵	مرند	هرزند جدید	دکتر منوچهر مرتضوی	۹۶۶	۱۰۹	۸
۱۶	مرند	یکان کهریز	سیدالشهدا (ع)	۱۹۲۶	۱۶۰	۱۱
۱۷	مرند	گلین قیه	قائم آل محمد (عج)	۲۳۲۶	۲۳۷	۱۷
۱۸	هریس	جان قور	صبا	۲۱۲۹	۵۰۸	۳۶
			جمع	۴۳۶۳۵	۵۴۰۴	۳۸۰

ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش پرسش‌نامه محقق‌ساخته است. سؤالات پرسش‌نامه با توجه به ادبیات و چهارچوب نظری و پرسش‌های اساسی پژوهش طراحی شد. برای شناسایی فعالیت‌ها و نقش‌های کتابخانه‌های روستایی از اثر اولموزور، اویووی-تینوی و امکایو کوو (۲۰۱۷) و در خصوص مؤلفه‌های محرومیت اجتماعی از تقسیم‌بندی ارائه‌شده توسط غفاری و تاج‌الدین (۱۳۸۴) استفاده شد. بخش اول پرسش‌نامه شامل گویه‌های جمعیت‌شناختی نظیر میزان تحصیلات، سن و جنسیت است. گویه‌های مرتبط با اهداف پژوهش در بخش‌های دوم تا چهارم آمدند. بخش دوم به بررسی خدمات ارائه‌شده توسط کتابخانه‌های روستایی و خدمات موردانتظار روستاییان از کتابخانه عمومی اختصاص یافته که م شتمل بر ۱۰ گویه است. بخش سوم موانع استفاده از کتابخانه‌های روستایی را از دیدگاه کاربران موردسنجش قرار می‌دهد که شامل ۹ گویه است. بخش چهارم به بررسی و سنجش دیدگاه روستاییان در خصوص تأثیر فعالیت‌های کتابخانه‌های روستایی بر مؤلفه‌های چهارگانه محرومیت اجتماعی می‌پردازد. این بخش دارای ۴ خرده‌مقیاس احساس شهروندی با ۷ گویه، بیگانگی اجتماعی با ۵ گویه، تماس و تعامل اجتماعی با ۳ گویه و رضایت از زندگی با ۶ گویه است (جدول ۲). گفتنی است گویه‌ها بر اساس طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای «کاملاً موافقم»، «تا حدودی موافقم»، «نظری ندارم»، «تا حدودی مخالفم» و «کاملاً مخالفم» تنظیم شده‌اند.

جدول ۲. وضعیت گویه‌های پرسش‌نامه محرومیت اجتماعی

متغیر	تعداد گویه	حداکثر امتیاز	حداقل امتیاز
احساس شهروندی	۷	۳۵	۷
بیگانگی اجتماعی	۵	۲۵	۵
تعامل اجتماعی	۳	۱۵	۳
رضایت از زندگی	۶	۳۰	۶

روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه با استفاده از نظر افراد متخصص شامل اساتید گروه علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی و علم اطلاعات و دانش‌شناسی مورد بررسی و تأیید واقع شد. از طرفی دیگر، برای بررسی پایایی پرسش‌نامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. برای بررسی اولیه، پرسش‌نامه در میان ۴۵ نفر از نمونه آماری توزیع شد و مورد آزمون قرار گرفت. مقدار آلفای کرونباخ برای پرسش‌نامه مذکور برابر با ۰/۷۹ محاسبه شده است. از این رو، ضریب محاسبه‌شده نشان‌دهنده پایایی مناسب پرسش‌نامه است.

یافته‌های پژوهش

جدول ۳ اطلاعات جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان در پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۳. اطلاعات جمعیت شناختی شرکت کنندگان در پژوهش

متغیر	مقوله	فراوانی	درصد فراوانی
جنسیت	زن	۲۵۹	۶۸/۲
	مرد	۱۲۱	۳۱/۸
مقطع تحصیلی	زیر دیپلم	۸۵	۲۲/۴
	دیپلم	۷۲	۱۸/۹
	فوق دیپلم	۹۸	۲۵/۸
	لیسانس	۹۰	۲۳/۷
	فوق لیسانس	۳۵	۹/۲
	کمتر از ۲۵ سال	۸۷	۲۲/۹
سن	۲۵ تا ۳۰ سال	۱۳۷	۳۶/۱
	۳۱ از ۳۵ سال	۱۰۹	۲۸/۷
	بالای ۳۵ سال	۴۷	۱۲/۴
	مجرد	۲۵۲	۶۶/۳
وضعیت تأهل	متأهل	۱۲۸	۳۳/۷
	شاغل	۱۲۷	۳۳/۴
وضعیت اشتغال	بیکار	۷۷	۲۰/۳
	دانش آموز یا دانشجو	۱۷۶	۴۶/۳

همان طور که از داده‌های جدول ۳ مشخص است، بیشتر شرکت کنندگان پژوهش از گروه مردان (۶۸/۲ درصد) بوده‌اند. اغلب پاسخ‌دهندگان دارای تحصیلات فوق دیپلم و لیسانس (به ترتیب ۲۵/۸ و ۲۳/۷ درصد) بوده، و بیشتر آن‌ها به گروه سنی ۲۵ تا ۳۰ سال (۳۶/۱ درصد) تعلق داشتند. بیشتر پاسخ‌دهندگان مجرد بوده (۶۶/۳ درصد) و از نظر شغلی در وضعیت دانش آموز یا دانشجو (۴۶/۳ درصد) قرار داشتند.

نقش‌های ایفا شده توسط کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی

برای پاسخ‌گویی به پرسش اول پژوهش، از پاسخ‌دهندگان خواسته شد اعلام کنند که آیا نقش‌های مندرج در جدول ۴ در کتابخانه روستایی آن‌ها ایفا می‌شود یا نه. فراوانی این پاسخ‌ها در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴. فراوانی نقش‌های کتابخانه‌های روستایی در راستای ارائه خدمات اطلاعاتی

شماره مؤلفه	نقش‌های کتابخانه‌های روستایی		انجام می‌شود		انجام نمی‌شود	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
۱			۳۶۴	۹۵/۸	۱۶	۴/۲
۲			۲۸۱	۷۳/۹	۹۹	۲۶/۱
۳			۱۲۱	۳۱/۸	۲۵۹	۶۸/۲
۴			۷	۱/۸	۳۷۳	۹۸/۲
۵			۲۳۶	۶۲/۱	۱۴۴	۳۷/۹
۶			۳۵۲	۹۲/۶	۲۸	۷/۴
۷			۳۴۷	۹۱/۳	۳۳	۸/۷
۸			۳۵۴	۹۳/۲	۲۶	۶/۸
۹			۳۳۲	۸۷/۴	۴۸	۱۲/۶

با توجه به جدول ۴، دسترس‌پذیر کردن کتاب‌ها نقشی است که بیشتر پاسخ‌دهندگان (۹۵/۸ درصد) معتقد بودند کتابخانه‌های روستایی مربوطه آن‌ها آن را اجرا می‌کنند. ارائه برنامه‌هایی برای مطالعه و سوادآموزی کاربران و آموزش منابع اطلاعاتی و استفاده از آن‌ها به ترتیب با ۹۳/۲ درصد و ۹۲/۶ درصد نظر موافق در رتبه‌های بعدی قرار داشتند. در سویی دیگر، بیشتر پاسخ‌دهندگان معتقد بودند که کتابخانه روستایی منطقه آن‌ها در خصوص اشاعه و امانت منابع و خدمات اطلاعاتی به زبان محلی (۹۸/۲ درصد) و دسترس‌پذیر کردن منابع الکترونیکی و منابع اینترنتی (۶۸/۲ درصد) نقش خود را ایفا نمی‌کند. پاسخ‌گویان در پاسخ به پرسش‌های مربوط به انتظارات کاربران از خدمات کتابخانه، درخواست‌های زیر را اعلام داشتند:

- ارسال کتاب‌ها و مجلات در موضوعات کشاورزی، صنایع تبدیلی، باغداری، دام‌پروری، زنبورداری و صنایع دستی؛
- تسهیل برگزاری کلاس‌های آموزشی مثل زبان انگلیسی، کامپیوتر... در محل کتابخانه با توجه به کمبود یا نبود امکانات آموزشی در روستا؛
- ایجاد سالن مطالعه در برخی از کتابخانه‌های روستایی فاقد سالن مطالعه.

موانع استفاده از کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی

در پاسخ به پرسش دوم پژوهش، میانگین امتیاز هریک از موانع استفاده از کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی از دیدگاه پاسخ‌دهندگان محاسبه شد، که در جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵. آمار توصیفی موانع استفاده از کتابخانه‌های روستایی

ردیف	موانعی در استفاده از کتابخانه‌های روستایی	تعداد	میانگین	انحراف معیار
۱	زیرساخت و امکانات ناکافی کتابخانه روستایی	۳۸۰	۳/۵۵	۰/۹۰۵
۲	عدم تناسب خدمات کتابخانه با نیاز روستاییان	۳۸۰	۴/۰۰	۰/۶۵۴
۳	نامناسب بودن زمان کاری کتابخانه	۳۸۰	۳/۵۳	۰/۴۵۲
۴	رسیدگی ناکافی مسئولان	۳۸۰	۳/۰۷	۰/۵۶۲
۵	ارائه خدمات به زبانی غیر از زبان مادری	۳۸۰	۳/۳	۰/۷۴۱
۶	وجود مشکل در ارتباط با زبان غیرمادری	۳۸۰	۳/۵۱	۰/۴۸۹
۷	ناکافی بودن مسئولان مرتبط ماهر	۳۸۰	۳/۵۴	۰/۶۳۲
۸	بی‌اطلاعی از خدمات کتابخانه	۳۸۰	۳/۵۷	۰/۴۵۸
۹	بی‌سوادی	۳۸۰	۳/۶	۰/۴۵۶
۱۰	مسافت طولانی	۳۸۰	۳/۵۵	۰/۶۳۲

با توجه به اینکه نمرات گویه‌های پرسش‌نامه این پژوهش بین ۱ تا ۵ است، مقدار میانگین نظری برابر با ۳ در نظر گرفته شد که میزان متوسط متغیر است. بر اساس داده‌های جدول ۵، همه موانع ذکر شده بیشتر از حد متوسط (۳)، مانع استفاده روستاییان از کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی می‌شود. در این میان، عدم تناسب خدمات کتابخانه با نیاز روستاییان با میانگین ۴ به‌عنوان بزرگ‌ترین مانع استفاده از کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی محسوب می‌شود. برای پی بردن به اینکه نتایج به‌دست آمده در سطح جامعه مورد مطالعه قابل تعمیم است، از آزمون مقایسه میانگین با عدد ۳ استفاده شد که نتایج آن جدول ۶ آمده است.

جدول ۶. نتایج آزمون تی تک‌نمونه‌ای موانع استفاده از کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی

موانع	آماره تی	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین
زیرساخت و امکانات ناکافی کتابخانه	۱۰/۰۶	۳۷۹	۰/۰۰۰	۱/۵۴
عدم تناسب خدمات کتابخانه با نیاز روستاییان	۱۹/۷۵	۳۷۹	۰/۰۰۰	۱/۰۰۳
نامناسب بودن زمان کاری کتابخانه	۱۱/۲۱	۳۷۹	۰/۰۰۰	۰/۵۲۹
رسیدگی ناکافی مسئولان	۱/۰۸	۳۷۹	۰/۰۰۰	۰/۴۲۱
ارائه خدمات به زبانی غیر از زبان مادری	۴/۴۴	۳۷۹	۰/۰۰۰	۰/۴۵۸
وجود مشکل در ارتباط با زبان غیرمادری	۸/۶۱	۳۷۹	۰/۰۰۰	۰/۵۲۱
ناکافی بودن مسئولان مرتبط ماهر	۸/۷۸	۳۷۹	۰/۰۰۰	۰/۶۳۲
عدم اطلاع از خدمات کتابخانه	۱۱/۴۹	۳۷۹	۰/۰۰۰	۰/۴۵۸
بی‌سوادی	۱۴/۶۹	۳۷۹	۰/۰۰۰	۰/۶۳۲
مسافت طولانی	۹/۳۶	۳۷۹	۰/۰۰۰	۰/۴۵۷

با توجه به سطح معناداری به دست آمده برای همه موانع، می‌توان گفت که اختلاف مقدار میانگین مشاهده شده در نمونه با عدد معیار ۳ در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار است و همه موانع بیشتر از حد متوسط بر استفاده کاربران از کتابخانه‌های روستایی آذربایجان شرقی تأثیر داشته‌اند.

تأثیر کتابخانه‌های روستایی بر کاهش محرومیت اجتماعی

جدول ۷ میانگین و انحراف معیار دیدگاه روستاییان نسبت به تأثیر کتابخانه‌های روستایی بر کاهش محرومیت و مؤلفه‌های آن شامل احساس عدم بیگانگی اجتماعی، شهروندی، تماس و تعامل اجتماعی، و رضایت از زندگی را نشان می‌دهد که به ترتیب در پرسش‌های سوم تا ششم مورد سؤال واقع شده‌اند.

جدول ۷. آمار توصیفی کاهش محرومیت اجتماعی و مؤلفه‌های آن

عامل	تعداد	میانگین	انحراف معیار
عدم بیگانگی اجتماعی	۳۸۰	۳/۰۲	۰/۶۸۰
احساس شهروندی	۳۸۰	۲/۳۱	۰/۷۸۱
تماس و تعامل اجتماعی	۳۸۰	۳/۱۲	۰/۸۵۸
رضایت از زندگی	۳۸۰	۲/۳۴	۰/۸۲۳
کاهش محرومیت اجتماعی	۳۸۰	۲/۶۳	۰/۵۹۱

همان‌طور که مشاهده می‌شود، میانگین مؤلفه‌های عدم بیگانگی اجتماعی و تماس و تعامل اجتماعی بیشتر از متوسط (۳) و میانگین متغیر کاهش محرومیت اجتماعی، مؤلفه‌های احساس شهروندی و رضایت از زندگی کمتر از متوسط (۳) است. برای پی بردن به معناداری این تفاوت‌ها، از آزمون مقایسه میانگین نمونه با عدد معیار ۳ استفاده شد. جدول ۸ نتایج این آزمون را نشان می‌دهد.

جدول ۸. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای بر مؤلفه‌های کاهش محرومیت اجتماعی

عامل	آماره تی	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین
عدم بیگانگی اجتماعی	۱۱/۶۱	۳۷۹	۰/۰۰۰	۰/۰۱۲
احساس شهروندی	۱۷/۱۱	۳۷۹	۰/۰۹۸	۰/۶۸۵
تماس و تعامل اجتماعی	۲/۹۲	۳۷۹	۰/۰۰۴	۰/۱۲۸
رضایت از زندگی	۱۵/۴۲	۳۷۹	۰/۰۵۸	۰/۶۵۱
کاهش محرومیت اجتماعی	-۱۲/۲۹	۳۷۹	۰/۰۰۰	-۰/۳۷۳

با توجه به اینکه سطح معناداری آزمون برای متغیر کاهش محرومیت اجتماعی، مؤلفه‌های عدم بیگانگی اجتماعی و تماس و تعامل اجتماعی کمتر از ۰/۰۵ است فرضیه صفر رد می‌شود؛ یعنی از دیدگاه جامعه روستایی، استفاده از کتابخانه‌های روستایی بر احساس عدم بیگانگی اجتماعی و تماس و تعامل اجتماعی بیشتر از حد متوسط تأثیر دارد. همچنین، استفاده از کتابخانه‌های روستایی بر کاهش محرومیت اجتماعی در کل کمتر از حد متوسط تأثیر دارد. اما در خصوص مؤلفه‌های احساس شهروندی و رضایت زندگی، سطح معناداری آزمون بیشتر از ۰/۰۵ به دست آمده است.

در نتیجه، فرضیه صفر تأیید می‌شود؛ یعنی از دیدگاه جامعه روستایی، استفاده از کتابخانه‌های روستایی بر احساس شهروندی و رضایت از زندگی در حد متوسط است.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف ارزیابی وضعیت کتابخانه‌های روستایی آذربایجان شرقی و دیدگاه کاربران روستایی نسبت به تأثیر کتابخانه‌های روستایی بر کاهش محرومیت اجتماعی انجام شد. در این پژوهش، ۳۸۰ نفر از کاربران کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی از سراسر استان مشارکت کردند. اطلاعات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان در پژوهش نشان می‌دهد طیف متنوعی از افراد با درجات تحصیلی و از سنین و مشاغل مختلف در این پژوهش همکاری داشتند. یافته‌های پژوهش نشان داد که کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی در دسترس‌پذیر ساختن کتاب‌ها، نشریات و مجلات، اطلاع‌رسانی در مورد منابع اطلاعاتی و آموزش استفاده از آن‌ها به مراجعان، رفع نیاز اطلاعاتی، برگزاری دوره‌های مطالعه و سوادآموزی و اجرای برنامه‌های فرهنگی مختلف توانسته‌اند ایفای نقش کرده و نظر مثبت کاربران را جلب کنند. با این حال، از دیدگاه کاربران، این کتابخانه‌ها نتوانسته‌اند در خصوص اشاعه، امانت دادن منابع و خدمات اطلاعاتی به زبان مادری و نیز دسترس‌پذیر ساختن منابع الکترونیکی و اینترنتی برای روستاییان نقش خود را به‌طور کامل انجام دهند. نتایج حاصل از یافته‌های این بخش از تحقیق هم‌سو با نتایج پژوهش‌های اوملوزور، اویووی -تینوی و امکایو کوو (۲۰۱۷) است. نتایج پژوهش آکانوا، ایلیکا و ادو-آنیانو (۲۰۱۸) نیز نشان داد که در کتابخانه‌های روستایی نوجوانان فناوری اطلاعات و ارتباطات و منابع دیداری-شنیداری به میزان کافی در دسترس نبود. از سویی دیگر، خدماتی مانند امانت، مرجع، و آموزش کاربر به میزان بسیار بالایی در کتابخانه‌های روستایی مورد مطالعه ارائه می‌شدند که با نتایج این پژوهش هم‌سویی دارد. به نظر می‌رسد مشکلات زیرساخت فناوری اطلاعات و ارتباطات و نیز منابع الکترونیکی در کتابخانه‌های روستایی کشورهای در حال توسعه یک مشکل مبتلابه باشد.

یافته‌های این پژوهش موانعی را که از دیدگاه کاربران روستایی بر سر راه استفاده از کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی وجود دارد آشکار ساخت. زیرساخت و امکانات ناکافی، عدم تناسب خدمات کتابخانه با نیاز روستاییان، نامناسب بودن زمان کاری کتابخانه، رسیدگی ناکافی مسئولان، ارائه خدمات به زبانی غیر از زبان مادری، وجود مشکل در ارتباط با زبان غیرمادری، ناکافی بودن مسئولان مرتبط ماهر، بی‌اطلاعی از خدمات کتابخانه، بی‌سوادی افراد روستا و مسافت طولانی کتابخانه با محل سکونت روستاییان به عنوان موانع استفاده از کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی شناسایی شدند. این نتیجه نیز با یافته‌های اوملوزور، اویووی -تینوی و امکایو کوو (۲۰۱۷) هم‌سو است. همچنین، عوامل تخصصی کتابخانه‌ای در پژوهش سهیلی، شهبازی، پاشایی سورکالی و خاصه (۱۴۰۱) که به عنوان مهم‌ترین عامل مؤثر بر عدم مراجعه زنان به کتابخانه‌های عمومی روستایی کرمانشاه عنوان شده است شامل مواردی مانند عدم تنوع و کمبود منابع، نبود دسترسی به اینترنت، عدم تناسب منابع با نیازها، ضعف امکانات، تفکیک نبودن بخش‌ها برای زنان، نبود بستر اینترنت برای اعضا، نبود خدمات ویژه افراد خاص، نبود فضای مناسب برای گروه‌های مراجعه‌کننده، کمبود برنامه‌های فرهنگی کتابخانه، کمبود یا نبود منابع کمک‌درسی، ساعات کاری نامناسب، نبود منابع انسانی مناسب (تخصص، علاقه، نظم و ...)، و عدم رعایت نظافت و بهداشت است که به میزانی قابل توجه با یافته‌های این پژوهش هم‌خوانی دارد. با توجه به اینکه پژوهش مذکور در خصوص زنان روستایی و پژوهش جاری در خصوص عموم کاربران کتابخانه‌های روستایی صورت گرفته است، نتایج نشان می‌دهد موانع استفاده صرف‌نظر از گروه‌های کاربر و ناکاربر و قشر جامعه کمابیش مشابه است. پژوهش شجاعی (۱۳۸۱) که نزدیک به ۲۰ سال پیش انجام شده بر نیاز مبرم به منابع دیداری-شنیداری در کتابخانه‌های روستایی تأکید کرده است. به نظر می‌رسد با وجود پیشرفت‌هایی که در زمینه خدمات کتابخانه‌های روستایی صورت گرفته است، برخی از مشکلات، هرچند به شکلی ضعیف‌تر، کماکان به قوت خود باقیست. عمر، شافرل، بولونگ و داسیلوا (۲۰۱۲) هشت عامل تأثیرگذار بر استفاده جوانان روستایی مالزیایی از کتابخانه روستایی را شناسایی

کردند که عدم تحقق آن‌ها می‌تواند مانع استفاده از کتابخانه‌های روستایی شود. این عوامل با موانع شناسایی شده در این پژوهش نزدیکی بسیار دارند.

نتایج پژوهش نشان داد دیدگاه کاربران کتابخانه‌های روستایی در خصوص تأثیر استفاده از کتابخانه بر عدم بیگانگی اجتماعی و تماس و تعامل اجتماعی به طرز معناداری بیشتر از متوسط است. همچنین، از دیدگاه جامعه پژوهش، تأثیر استفاده از کتابخانه‌های روستایی بر مؤلفه‌های احساس شهروندی و رضایت از زندگی کمتر از متوسط بود، اما این تفاوت به لحاظ آماری معنادار نبود. نهایتاً، نتایج پژوهش نشان داد که از دیدگاه روستاییان در کل، تأثیر استفاده از کتابخانه‌های روستایی بر کاهش محرومیت اجتماعی به طور معناداری کمتر از حد متوسط است. این یافته‌ها نشان می‌دهد کتابخانه‌های روستایی از حیث تأثیرگذاری بر کاهش احساس محرومیت در جایگاه متوسط یا پایین‌تر از متوسط قرار دارند. گفتنی است که احساس محرومیت اجتماعی از منابع مختلفی نشئت می‌گیرد و کاهش این احساس نیازمند اقدام در جانب همه منابع است. در هر صورت، کتابخانه‌های روستایی با اقداماتی چند می‌توانند به بهبود جایگاه خود و کاهش احساس محرومیت اجتماعی در کاربران روستایی کمک کنند. برای مثال، موسست (۲۰۱۱) موضوع کتابخانه‌های روستایی به عنوان مکان را مطرح کرده و آن‌ها را به عنوان مکان‌های اطلاعاتی و مکان‌های آشنا برای جوامع خود معرفی می‌کند که می‌توانند به افزایش تعامل اجتماعی و سرمایه اجتماعی منجر شوند. از آنجا که تماس و تعامل اجتماعی و احساس عدم بیگانگی اجتماعی در کاهش احساس محرومیت اجتماعی نقش دارند، استفاده از فضای کتابخانه به عنوان محل تعامل و ارتباط افراد روستایی با یکدیگر باید مورد توجه کتابداران و مسئولان حوزه‌های روستایی قرار بگیرد. کتابداران در کتابخانه‌های روستایی می‌توانند از طریق برگزاری جلسات کتاب‌خوانی زمینه تعاملات اجتماعی افراد را افزایش داده و به پیشگیری از بروز انزوای اجتماعی کمک کنند. همچنین، مهر، بیشاپ و پارتی (۲۰۱۷) درباره چگونگی کمک کتابخانه‌ها به مشاغل کوچک قائل به آن شدند که کتابخانه‌ها از طریق ارائه اطلاعات طبقه‌بندی شده در مورد دولت، امور مالی، بیمه، مالیات‌ها و قوانین این مهم را محقق می‌کنند. در خصوص کاهش محرومیت اجتماعی، کتابخانه‌های روستایی با ارائه اطلاعاتی درباره حقوق شهروندی، برابری در مقابل قانون و دسترسی برابر به فرصت‌ها می‌توانند در کاهش احساس محرومیت اجتماعی آن‌ها ایفای نقش کنند. چنین اقداماتی می‌تواند بر ذهنیت و دیدگاه کاربران روستایی در خصوص تأثیر کتابخانه‌های اجتماعی بر کاهش محرومیت اجتماعی اثرگذار باشد.

در نهایت، باید گفت جایگاه روستاها در فرایند توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی کشورها اهمیتی فراوان دارد و توسعه هر کشور در گرو توسعه بخش روستایی آن است. بر اساس گفته مایکل تودارو^۱، علت اصلی اهمیت دادن به توسعه کشاورزی و زندگی روستایی فقط این نیست که بیشتر جمعیت کشورهای جهان سوم را روستاییان تشکیل می‌دهند، بلکه این است که راه حل نهایی بیکاری‌ها و مهاجرت‌های ناپهنگام و خارج از حد و سایر مشکلات جوامع شهری، ایجاد تعادل بین توسعه روستایی و شهری است (تودارو، ۱۹۶۹). گستردگی پدیده محرومیت اجتماعی بر انواع عملکردهای اجتماعی مردمان روستایی اثرگذار است، بدین شکل که بقا و تداوم محرومیت، خود می‌تواند به تشدید توسعه نیافتگی مردمان روستایی و افزایش مشکلات پیش گفته منجر شود. بنابراین، گام برداشتن در جهت کاهش محرومیت اجتماعی امری ضروری است. کتابخانه‌های روستایی یکی از نهادهایی است که می‌توانند در جهت کاهش محرومیت اجتماعی نقش ایفا کنند. با این حال، بایستی به خاطر داشت که پژوهش حاضر در یک قلمروی معین (استان آذربایجان شرقی) انجام شده است و لذا در تعمیم نتایج این پژوهش بایستی محتاط بود. از این رو، اجرای پژوهشی مشابه در سایر بافت‌ها و قلمروها ضروری است. همچنین، پژوهش حاضر به صورت کمی و بر مبنای تقسیم‌بندی‌ای از محرومیت اجتماعی صورت گرفته است. در نتیجه، استفاده از رویکردهای کیفی و آمیخته و سایر نظریه‌های محرومیت اجتماعی می‌تواند به غنای پژوهش‌های این حوزه کمک کند.

پیشنهادهای کاربردی

۱. اقدام در جهت رفع موانع استفاده از کتابخانه‌های روستایی از قبیل متناسب‌سازی خدمات و نیازهای روستاییان، معرفی خدمات کتابخانه به روستاییان، به‌کارگیری کتابداران ماهر و بومی، و تغییر ساعات کاری کتابخانه‌ها؛
۲. ایفای نقش بیشتر کتابخانه‌های روستایی در زمینه تهیه منابع اطلاعاتی به زبان بومی و فراهم ساختن زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات؛
۳. برگزاری کلاس‌های آموزشی متناسب با شغل روستاییان از قبیل کلاس‌های کشاورزی، دام‌پروری، زنبورداری، باغداری، صنایع تبدیلی و صنایع دستی؛
۴. ترویج استفاده از کتابخانه‌های روستایی به‌عنوان مکانی برای افزایش تعاملات اجتماعی روستاییان و تولید سرمایه اجتماعی
۵. ارائه منابع اطلاعاتی در خصوص شهروندی، برابری در مقابل قانون و حق دسترسی برابر به فرصت‌ها

- اشتری مهرجردی، ابادز؛ حسین پور مطلق، مهدی؛ و حاتمی مقدم، زهره (۱۳۹۳). بررسی وضعیت محرومیت اجتماعی در میان جوانان ۱۸-۳۰ سال شهر تهران. *مطالعات جامعه‌شناختی ایران*، ۴(۱۲)، ۱-۱۵.
- سعیدی، شاهده (۱۳۹۶). کتابخانه‌های روستایی. وبسایت انجمن حامی. بازیابی شده در تاریخ ۱۳۹۸/۰۱/۱۵ از <http://www.hamiassociation.org/fa/article//32>
- سهیلی، فرامرز؛ شهبازی، مه‌ری؛ پاشائی سورکالی، فرشته؛ و خاصه، علی‌اکبر (۱۴۰۱). شناسایی عوامل مؤثر بر عدم مراجعه زنان به کتابخانه‌های عمومی روستایی: مطالعه موردی شهرستان کرمانشاه. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۸(۱)، ۹۶-۱۱۳.
- شاه‌شجاعی، علی (۱۳۸۱). مروری بر وضعیت کتابخانه‌های روستایی و ارائه طرح پیشنهادی. *فصلنامه کتاب*، ۱۳(۳)، ۷۲-۹۵.
- غفاری، غلامرضا؛ و تاج‌الدین، محمدباقر (۱۳۸۴). شناسایی مؤلفه‌های محرومیت اجتماعی. *فاه اجتماعی*، ۵(۱۷)، ۵۶-۳۳.
- فاضل‌نیا، غریب (۱۳۹۳). تبیین اهمیت‌ها، الزامات، زمینه‌ها، موانع و محدودیت‌های عدالت‌گستری در مناطق روستایی ایران. تهران: انتشارات الگوی پیشرفت (وابسته به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت).
- فروتنی، سولماز؛ نوکاریزی، محسن؛ کیانی، محمدرضا؛ و مختاری اسکی، حمیدرضا (۱۳۹۷). ارائه شیوه‌نامه‌ای به‌منظور حفظ دانش بومی در کتابخانه‌های روستایی. *پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۸(۲)، ۲۴۳-۲۴۳.
- مرکز آمار ایران (بی‌تا). نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵. درگاه ملی آمار. بازیابی شده در ۱۵ فروردین ۱۳۹۸ از <http://www.amar.org.ir>
- نادعلی‌زاده فردوس (۱۳۹۸). نقش بازی‌های عروسکی در جذب کودکان به کتابخانه‌های عمومی روستایی: مطالعه موردی طرح «عروسک دانا». *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۵(۱)، ۹۵-۱۱۵.

References

- Akanwa, P. C., Ilika, O. M., & Udo-Anyanwu, A. J. (2018). Provision of effective rural library services for users' satisfaction in Anambra state. *Library Philosophy and Practice*, 1807, 1-17. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1807>.
- Du, Y. (2011). Enhancing social inclusion of rural libraries: A community outreach approach. *In Proceedings of the 2011 iConference* (pp. 664-666). ACM.
- Fazel Nia, Gharib (2013). *Explaining the importance, requirements, contexts, obstacles and limitations of justice in rural areas of Iran*. Tehran: olgouye eslami pishraft. (in Persian)
- Frutani, S., Nowkarizi, M., Kiani, M., Mokhtari Aski, H. (2018). Providing a proposed protocol to preserve indigenous knowledge in rural libraries. *Library and Information Science Research*, 8(2), 243-263. <https://doi.org/10.22067/riis.v0i0.65302> (in Persian)
- Gehner, J. (2010). Libraries, low-income people, and social exclusion. *Public Library Quarterly*, 29(1), 39-47.
- Ghaffari, G., & Tajedin, M. B. (2005). The Enquiry of Social Deprivation Dimensions. *Refahj*, 5(17), 33-56. (in Persian)
- Griffis, M. R., & Johnson, C. A. (2014). Social capital and inclusion in rural public libraries: A qualitative approach. *Journal of Librarianship and Information Science*, 46(2), 96-109.
- Hancks, J. W. (2012). Rural public libraries' role in community economic development. *Public Library Quarterly*, 31(3), 220-236. <https://doi.org/10.1080/01616846.2012.707108>
- Haybron, D. (2007). Life satisfaction, ethical reflection, and the science of happiness. *Journal of Happiness Studies*, 8(1), 99-138.
- Hoq, K (2015) Rural library and information services, their success, failure and sustainability: A literature review. *Information Development*, 31(3): 294-310.
- Islam, S. and Zabed Ahmed, S.M. (2012a). Rural library services II: An empirical assessment of information provision in rural communities in northern districts of Bangladesh. *New Library World*, 113(7), 364-384. <https://doi.org/10.1108/03074801211245002>
- Islam, S., & Zabed Ahmed, S. M. (2012b). "Rural library services: A qualitative assessment of information provision in selected rural communities in northern districts of Bangladesh". *New Library World*, 113(3), 118-138. <https://doi.org/10.1108/03074801211218462>
- Mansour, E. (2020). Libraries as agents for development: The potential role of Egyptian rural public libraries towards the attainment of Sustainable Development Goals based on the UN 2030 Agenda. *Journal of Librarianship and Information Science*, 52(1), 121-136. <https://doi.org/10.1177/0961000619872064>

■ Mehra, B., Bishop, B. W., & Partee, R. P. (2017). How do public libraries assist small businesses in rural communities? An exploratory qualitative study in Tennessee. *LIBRI*, 67, 245–260. <https://doi.org/10.1515/libri-2017-0042>.

■ Most, L. R. (2011). The Rural Public Library as Place: A Theoretical Analysis. In D. E. Williams & J. Golden, (Eds.), *Advances in Library Administration and Organization* (Vol. 30, pp. 51-149). Emerald Group Publishing Limited. [https://doi.org/10.1108/S0732-0671\(2011\)0000030005](https://doi.org/10.1108/S0732-0671(2011)0000030005)

■ Mtega, W. P. (2012). Access to and usage of information among rural communities: A case study of Kilosa District Morogoro Region in Tanzania. *Partnership: The Canadian Journal of Library and Information Practice and Research*, 7(1), 1-12

■ Nadalizadeh, F. (2019). The Role of Puppet Games in Attracting Children to the Rural Public Libraries: A Case Study of the “Dana Doll” Project. *Research on Information Science & Public Libraries*, 25(1), 95-115. (in Persian)

■ Omar, S. Z., Shaffril, H. A. M., Bolong, J., & D’Silva, J. L. (2012). The impingement factors of the rural library services usage among rural youth in Malaysia. *Asian Social Science*, 8(7), 60–68. <https://doi.org/10.5539/ass.v8n7p60>.

■ Omar, S. Z., Shaffril, H. A. M., D’Silva, J. L., Bolong, J., & Hamzah, A. (2015). Mapping the patterns and problems in using rural library services among rural youth in Malaysia. *Information Development*, 31, 393–404. <https://doi.org/10.1177/0266666913515506>.

■ Saidi, S. (2016). *Rural libraries*. Hami Association. Retrieved January 15, 2018, from <http://www.hamiassociation.org/fa/article/32/> (in Persian)

■ Samsuddin, S. F., Shaffril, H. A. M., & Fauzi, A. (2020). Heigh-ho, heigh-ho, to the rural libraries we go!- A Systematic literature review. *Library & Information Science Research*, 42(1), 100997.

■ Shahshojai, A. (2002). Rural libraries: State-of-the-art and recommendations. *Librarianship and Information Organization Studies*, 13(3), 72-95. (in Persian)

■ Soheili, F., Shahbazi, M., Pashaei Sorkali, F., & Khassch. A. A. (2022). Identifying the effective factors on women not using rural public libraries in Kermanshah. *Research on Information Science & Public Libraries*, 28(1), 96-113. (in Persian)

■ Statistical Centre of Iran (n.d.). *Population and Housing Census 2016*. Retrieved January 15, 2018, from <http://www.amar.org.ir> (in Persian)

■ Todaro, M. P. (1969). A model of labor migration and urban unemployment in less developed countries. *The American Economic Review*, 59(1), 138-148. <http://www.jstor.org/stable/1811100>

■ Weiss, A., Van Crowder, L., & Bernardi, M. (2011). Communicating agrometeorological information to farming communities. *Agricultural and Forest Meteorology*, 103(1-2), 185-196.